

NEMI ERKÖLCSÖK, MAGZATVESZEJTÉS **A TÖRTÉNETI BARANYA REFORMÁTUS FALVAIBAN** **(1885-1886)**

1885-86-ban a püspök - látogatása előtt - Alsó- és Felső-Baranya református lelkészeitől jelentést kért, egyrészt a falvak anyagi állapotáról, az egyház vagyonáról és a presbitérium működéséről, az iskola helyzetéről. Másrészt a püspök a gyülekezetek erkölcsi életéről olvashatott leírást, melyet szintén a lelkészek készítettek el. A kutató számára valóságos kincs rejlik ebben a terjedelmes iratcsomagban, úgy a történész, mint a néprajzos közelebb kerülhet a korabeli életviszonyok megismeréséhez ezen dokumentumok elemzésével.

A lelkészi jelentések az alábbi főbb témaköröket érintik a püspök kérdéseire válaszolva: 1. vallásosság, istentiszteleten való megjelenés; 2. adakozás az egyház és iskola javára; 3. az egyházi emberekkel szemben tanúsított viselkedés; 4. a nazarénus hit térhódítása; 5. fényűzés; 6. vadházasságok; 7. magzatveszejtés; 8. káromkodás, trágár beszéd; 9. bűnözés; 10. perpatvarok, veszekedések; 11. iszákosság.

Nemi erkölcsök

Sok lelkész panaszkodott gyülekezetének nemi erkölcsseire, a kicsapongás, a fiatalok szabados viselkedése visszatérő témái a bizalmas jelentéseknek. Természetesen akadt falu szép számmal, ahol a gyülekezet istenfélő és erkölcsös életet folytatott. Egyrészt a kisebb, elzárt falvakban, ahová még nem "szivárgott be" az erkölcstelenség a városokból. Másrészt azokban a községekben is, ahol a pap igazi egyéniség volt, olyan személy, akire gyülekezete felnézett, akinek a szavára hallgattak. Ilyen falu volt például Kákics. Ugyanakkor a városok, a révátkelőhelyek, a forgalmasabb közlekedési csomópontok, a több falu tulajdonát képező hegyek, szomszédos szántóterületek "lazították" az erkölcsöket, hiszen számos alkalom nyílt

az ismerkedésre. Csaknem valamennyi faluban divat volt ősztől tavaszig a "játsház" bérlése, ahol a fiatal fiúk és lányok a téli estéken táncoltak, énekeltek, bolondoztak, és a lelkészek - sokszor túlzó - leírásai szerint nemi vágyaikat is kiélték.

Drávapalkonya lelkésze is beszámol erről a szórakozási formáról, hozzátéve, hogy nyáron pedig a fiatalok a falu alatt folyó Fekete-víz partján találkoznak a mezőn, és itt leginkább énekléssel, a fiúk szivarozással és udvarlással töltik az idejüket. A lelkész gyalázatosnak tartotta, hogy még odáig is "merészkednek" a fiatalok, hogy egymás mellé heverednek. Hogy mennyire sötét és eltúlzott képet festett a lelkész a fiatalok - valószínűleg nagyrészt ártatlan - évdéséről, azt ő maga is bebizonyította, hiszen jelentése végén leszögezte, hogy a paráznság vétkét nem követik el.

Sokkal szigorúbban és elítélőbben szólt gyülekezete ifjú tagjairól a szaporcai pap. Először is mélységesen elítélte a szülőket, akik nem szabnak határt gyermekeik viselkedésének. Ő is szólt a játsházakról, melyet leírása szerint a fiatalok maguk is "bordélyháznak" neveztek. "Ez a vasárnapi iskola, hol a 12 évet meghaladott gyermek a közszokásokba vezettetik" - írta a lelkész. Úgy vélte, ez a hely nem csak a "fajtalanság képző intézete", ahol a serdülő leány "elveszíti az ártatlanság és szemérem vele született hímporát", hanem mindenféle rossz szokás, trágár beszéd és erkölcstelen dal tanulásának is a színtere. A szüzesség a szaporcai lelkész szerint gyülekezetében nem nagy érték, hiszen "jó munkás, szépen ruházkodó, hegyeken, vásárokon, búcsukon ismert leányok még fattyuval is többször jó házasságot csinálnak. A megesett leány egyszerűen levágja a haját - mint minden új asszony - felteszi a cifra menyecske főkötőt, beül az első templomi székbe az új menyecskék közé, s minden rendben van. Kárhoztatást, megvetést nem tapasztal, még szülei részéről sem. Itt a humanisták eldorádója van."

A viszlói pap szinte a fentiekkel megegyező sorokkal jellemezte saját gyülekezete fiataljait, akik vasárnaponként a játsházban "kártyáznak, triviális nótákat dalolnak, fajtalankodnak s így készítik elő jövőre a maguk számára a családi boldogtalanságot." E falu lelkésze beszámolt még egy másik jelenségről, melyet szintén több gyülekezetről szóló jellemzésben olvashatunk, ez pedig a szőlőpásztorkodás. A viszlói hegyen abban az időben 42 község lakosainak volt szőlőbirtoka, és a lányok szőlőérés előtt 4 héttel felvonultak a hegyre, szüleik préházába, hogy szüretig vigyázzanak a termésre. Vasárnaponként azonban a legények is utánuk mentek, és a hegyen együtt mulatoztak, ittak, fajtalankodtak a lelkész szerint. Ahhoz, hogy borhoz és húshoz jussanak, a mulatságra vágyó fiatalok szőlőt és baromfiakat loptak a közeli falvakból, és a préházak közelében főztek vasárnaponként. Bizonyos falvak esetében nemi betegségekről is érkeztek tudósítások, például Nagyharsányból. Az ottani lelkész ezt a kicsapongásnak, nemi szabadosságnak tulajdonította.

Alsó-Baranyából a papok főként vadházasságokat jelentettek. Kölkeden például 8 pár élt házasságkötés nélkül, Laskóról pedig azt jelentették a püspöknek, hogy a vadházasok száma a faluban sem több, mint másutt, de ez a jelenség a világi hatóságok elnéző magatartásának köszönhető. Ugyancsak a laskói lelkész írt arról, hogy Alsó-Baranyában "elharapózott" a nők bujasága; szerinte ez főként a fényűzésnek a következménye.

"Magzatveszejtés"

Alsó- és Felső-Baranya református gyülekezeteit is megérintette a múlt század utolsó évtizedeiben a "születésszabályozás" furcsa módja. Számos faluban - noha kivételek is jócskán akadtak - a házaspárok csak egyetlen gyermeket akartak felnevelni. Köztudottan így volt ez az Ormánságban, de számos más településen is, és egyáltalán nem csak a reformátusok körében. Ha a családban egy gyerek nőtt fel, akkor így egybentartható volt a vagyon, és több pénz tellett "fényűzésre", ruházkodásra, a ház, a birtok csinosítására, javítására. Számos kutató foglalkozott - már a múlt század végétől kezdve - a baranyai népesség fogyásának okaival, a magzatvesztés és a fogamzásgátlás különböző módjaival. Az általam vizsgált iratokban a papok leginkább annak leírására vállalkoztak, hogy milyen módszerekkel folyt Baranyában az "angyalcsinálás". Elrettentő és hátborzongató leírásokat is találhatunk elvéve a korabeli bábák és kuruzslók "műtétjeiről", akik számos nőt - köztük tanultakat és gazdagokat is - "átsegítettek" magzatukkal a másvilágra.

Old község lelkésze szerint a legtöbb anya azért fél a sok gyermektől, és lesz magzatvesztő, mert fél a szegénységtől, és szeret gond nélkül, jól élni. A nagyvátyi asszonyok körében is dívott a magzatvesztés, pedig a faluban több fiatalasszony is áldozatul esett a "műveletnek". A pap szerint azért nehéz megállítani ezt a folyamatot, mert "az úri osztályhoz tartozó nők, sőt a mi legszomorúbb, némely tisztelendő asszonyok is gyakorolják azt, - és ezt a mi népünk jól tudja." Kovácshidán szintén tudott a pap szerencsétlenül járt asszonyokról, akik "két napi kínos szenvedés után meghaltak, hagytak maguk után több árvaat". A gyűdi lelkész konkrét neveket is említett jelentésében, talán ebből az iratból érezhetjük meg leginkább azt a szörnyű tragédiát, mely asszonyok és családok tucatjaival megtörtént a XIX. század végén. A lelkész szerint vannak férjek, akik maguk adják az 5 forintot (tehát ennyibe került...) a feleségüknek, hogy "kenesse ki magából" a magzatot a "csarnótai banyával". A lelkész leírásából megtudhatjuk, hogy a legveszedelmesebb egy Novákné nevű, Siklóson élő bábaasszony volt, akiről több falu irataiban is olvashatunk. A siklósi református tanító felesége is őmiatta halt meg, amint a gyűdi jelentésben olvasható, bár ő nem magzatvesztés miatt. "...Szűcs Dániel siklósi ref. tanító sírva beszélt nekem, hogy míg ő temetni volt, harmadnapos gyerekágyas nejét kiherélték (?), a Novákné kiszakított belőle egy darab húst, meg is találta egy papírba takarva, de később eltüntették. Neje sok és hosszú szenvedés során - belső részei elszakadván - meghalt."

Egyedül a szaporcai lelkész írt fogamzásgátlásról - valószínűleg a coitus interruptusra célzott -, az ottani bába ugyanis úgy válaszolt, amikor a pap a magzatvesztésről kérdezte, hogy "...nem kell ezeknek a magzat elvesztése, hanem úgy teszik, hogy magzat ne is legyen! - ez annyit tesz, mint a nemi gyönyörűségnek előre megfontolással, s korlátolt élvezése. (...) Ez rettentő bűn, s idővel a nép rohamos fogyását fogja eredményezni."

Alsó-Baranyából is hasonló tartalmú jelentések futottak be a püspökségre. Laskóból például a lelkész azt írta, hogy minden háznál egyke van, "...s hogy ez így történhessék, nem riadnak vissza a bűnös eszközöktől. (...) Ez megint kisebb-nagyobb mértékben a baranyai református magyarság átka." Kölkedről ugyanezeket írta a pap, és a bellyei lelkész is azt közölte, hogy a magzatelhajtás mind falujában, mind pedig az egész környéken "nyílt titokban üzetik."

Hosszasan vallathatnánk még az egykori iratokat, hogy a nemi erkölcsök és magzatvesztés vonatkozásában újabb kiegészítésekkel éljünk. Természetesen nem szabad megfélemedoznünk arról, hogy a református falvak lelkészeinek jelentése csak egyfajta forráscsoport a témakör vizsgálatához, mely ugyan kitűnő anyag a kutató számára, de önmagában kevés lehet. Ezért ez a tanulmány nem kívánt átfogó képet nyújtani a címben jelzett témákról, inkább csak egyfajta adalék, gondolatébresztő a múlt század végének életviszonyairól.

(A tanulmányban idézett források a Ráday Levéltár gyűjteményéből származnak, Dr. Sándor László bocsájtotta ezeket rendelkezésemre.)

(Forrás: Honismeret, 1995. január, 57-59. o.)